

КАД ЈЕ ДЕЧАНСКИ ПРОГЛАШЕН ЗА СВЕЦА? (КРАЉА ДУШАНОВА ПОВЕЉА ЛИМСКОМ МАНАСТИРУ)

I

У збирци српских повеља манастира Хиландара налази се као бр. 21 једна хрисовуља краља Стефана Душана манастиру Св. Петра и Павла на Лиму, готово непозната.¹⁾ Писана је на пергамену ситним брзописом XV-XVI века, по многим погрешкама у тексту види се да није оригинал, него препис начињен од доста невештог писца. Крај повеље недостаје: нема последњих речи санкције, краљева потписа и печата.

Диспозиција ове повеље врло је кратка и готово безначајна са правничког гледишта. Краљ Душан прилаже манастиру Св. Петра и Павла једно село — Велије Поље у Црнци са засецима Ђрезовом и Заградом „и с људима и с међама и са свима

¹⁾ Ст. Новаковић наштампao је у Законским Споменицима, стр. 598-599, само 17 редака, мање него један пети део ове повеље. В. Кораблев у Византиском Временику, XIX Петр. (1915) није уопште штампao ову повељу.

правинама тог села и са млиновима“. Никаквих других одредаба диспозиција не садржи.¹⁾

Пада у очи једна велика дипломатска погрешка: одмах после диспозиције долази датум, који морао би да дође на сажом крају повеље. После датума јавља се на необичном месту део диспозиције и санкција, прекинута на последњим речима.

Датум (25 октобра г. 1343) одговара титули: „верни и самодржавни господињь всех Срьбьскихь земль и Поморскихь и Грьч'кихь“. Као што је познато, грчке земље спомињу се у краљевској титули Душановој баш у год. 1343-1345.²⁾

Врло је чудновато што се у истој титули краљ Душан „син светог краља Уроша трећег“ зове „краљ Стефан трећи“. Познато је нама шест случаја кад је имену Стефана Душана додат редовни број: ипак он сј у тим случајевима зове „краљ Стефан четврти“.³⁾ Вероватно „Стефан трећи“ јавио се погрешком непажљивог преписивача, којему је лако било побркати бројеве у овој повељи, између Уроша трећег и Уроша четвртог. Тешко би било претпоставити да би се титула „Стефан трећи“ налазила већ у оригиналној повељи, да би логофети имали толику слободу у стилизацији владаочеве титуле.⁴⁾

Титула Урош четврти за младог краља била је досад непозната, ипак је сасвим тачна. Дечански се обично спомиње

¹⁾ Ранији дарови сан Св. Петра и Павла наводе се у повељама Уроша I, Милутина и Дечанског. (Новаковић, Зак. Спом. 593-598). О манастиру Светих Апостола на Лиму в. В. Марковић, Православно монаштво и манастири. Ср. Карл. 1920. стр. 65. Ово је стира задужбина Немањина брата, вел. кнеза хумског Мирослава, још из краја XII века.

²⁾ Повеље, наведене у нашем чланку у Прилозима за књижевност, VII (1927), стр. 109; исто у запису из Призрена (Љ. Стојановић, Записи I, бр 89) који спада у год. 1343, кад је краљ Душан почео да зида своју задужбину, уп. наше Одоб. Спом. 225.

³⁾ у повељи 19 маја 1343 (наши Одабр. Спом. 125), 18 маја 1345 (Флоринскиј, Аѳонске акти, 68) и повеља без датума (из год. 1343-1345?) в. наш чланак у Прилозима VII, стр. 107; у другој Трескавачкој (Гласник XI, 137): у повељи јануара 1345 (Флоринскиј, ib. 66; Зак. Спом. 87,) и у запису горенаведеном; уп. И. Руварац, О имену и називу првога српскога цара, Стражилово, IV (1888), стр. 538.

⁴⁾ Ова погрешка у титули толико је збунила пош. Ст. Новаковића, да је он у својем ексерпту из Љ. Ковачевића сасвим испустио речи „краљ Стефан трећи“ и наштампао само речи „Урош четврти“, иако се ове речи никако не односе на Душана. Зак. Спом. 598.

као Урош III,¹⁾ дакле млади Урош као краљ могао је да носи наслов Урош IV, док се још није мислело на царство, у којем је он доцније постао „втори царь.“²⁾

Најинтересантнија је дугачка и сложена аренга ове повеље. Анализа ове аренге убеђује нас, да читава повеља није фалсификат, него један смушен препис оригиналне Душанове повеље из год. 1343.

II

У претходним нашим чланцима ми смо већ нагласили важност аренге (свечаног увода, предговора) у српским повељама.³⁾ Српска аренга ретко садржи само баналне фразе, него је обично у вези са садржином повеље или испољава филозофију права српских владара у вези са њиховим хришћанским светопогледом.

Аренга хрисовуље манастира Св. Петра и Павла на Лиму има следећу садржину. — „Сви су цареви и сви обични људи слуге јединог Бога Исуса Христа. Стога су пређашњи господари нашег отачаства, свети родитељи и претци Душанови, чували веру и видали цркве да се тамо положи њихова телеса. И зби се пророчанство Давидово, које гласи: „Господ испуниће жеље оних који се Њега боје“ (Псал. 145, 19). Свете мошти тих српских владара врше чудеса — лече болеснике, дају отачаству победу у ратовима. Ово су виделе и наше очи, вели Душан. Сад по вољи Божијој и по молитвама светих мојих родитеља и предака постао сам њихов наследник као краљ земаља Српских, Поморских и Грчких, као праунук светог Симеуна (Немање) и првовенчаног краља (монаха Симеона) и као син:

¹⁾ У Дечанској повељи Стефан Урош трећи (Гласник 2 од. XII, стр. 2, 3, 65, 66, 136, 137); у Душановим повељама Урош трећи: (Зак. Спом. 407 и 486; Прилози VII, 109.).

²⁾ Стеван Урош втори цар, в. наш чланак у Богословљу II, 285; Зак. Спом. 308; у запису г. 1360, Љ. Стојановић, Записи I, бр. 69. Писци XIX века, поводећи се за Јулињем и за Рајићем, сасвим су погрешно називали цара Уроша „Урошем петим“.

³⁾ Хиландарска повеља в. жуп. Стефана, Прилози V (1925), стр. 72; Одабр. Спом. Предг. II; Повеље цара Уроша, Богословље II (1927), 284. о аренги у рашким црквеним повељама в. исцрпне Студије о српској дипломатици Ст. Станојевића, Гласник 94-1914, стр. 213—228.

светог краља Уроша III. Старам се да живим по њиховим заветима, да постанем прави њихов наследник не само у привременом земаљском, него и у вечном небеском царству:

Сви мудри владари знајући да је њима Бог подарио и земаљски удео, постараше се да њему служе, да му приносе жртве и поклоне. Стога су се хришћански цареви јављали као благочастиви, милосрдни, праведни и у главном као оснивачи црква. И моји су свети преци, од првог самодржца српског светог Симеона (Немање) зидали редом многе и лепе цркве, Богу на славу а себи у вечити помен. И сад кад сам видео нову благодет на мојем оцу светом Урошу краљу, чежњем целом душом и срцем од земаљског ка небесном и прилажем и потврђујем оно што су дали и узаконили свети моји претци и родитељи светим црквама“.

Ова је аренга врло значајна и јединствена. Она наглашује хришћански и патримонијални карактер владавине. Душан је наследник једне народне династије која почиње светим Симеоном и завршује се светим Урошем Дечанским. Аренга наглашује ону антитезу између земаљског и небеског царства која није се родила на Косовом пољу, него на првим странама српске историје, и испољава се већ у одласку Немањину у Хиландар.¹⁾

Служење Богу узвишеније је него брига о земаљском царству. Сваки српски владар од Немање до Дечанског служио је Господу и зидао задужбине. Зато добили су мошти тих владара снагу да врше чудеса. Сад кад је Душан ову чудесну нову благодет видео на оцу својем светом краљу, почео је и он да мисли о црквеним стварима.

Овај податак је нарочито важан. Краљ Душан говори о томе да је и тело његова оца у задужбини његовој у Дечанима почело да врши чудеса, говори о својем оцу као о новоме свецу. Ова чудеса побуђују и краља Душана да мисли о небеском царству (да зида задужбину). И заиста, из аренге друге повеље — 19 маја г. 1343 сазнајемо да је краљ Душан баш ове године почео да зида своју задужбину Св. Аранђела око Призрена,

¹⁾ Ову антитезу споменули смо већ у нашем чланку: Хиландарска повеља вел. жупана Стефана, Прилози V, 1925, стр. 64.

по примеру светопочивших краљева.¹⁾ Аренга повеље 19 маја 1343 много је краћа него наведена аренда повеље 23 октобра 1343. Ипак у главноме наглашује исте мисли: завет је српских краљева — видати задужбине „ради помена и задушја“. Аренга повеље 25 октобра најближа је по основној мисли аренги повеље 19 маја исте године. Тиме добија прва повеља пуну веродостојност, јер тешко је замислити овакво подударање, ако би прва повеља била неки познији фалсификат²⁾. По нашем мишљењу ове хрисовуље праве илузију на исте чињенице, пружају нама одјек Душанова расположења у години 1343, у дванајестој години његове владавине.

Које су то чињенице и одакле ово смерно расположење Душаново?

III.

Позната је чињеница, којим је путем млади краљ Стефан дошао на престо. Велбуждски победник осећао се у Зети као прогоњен од оца, бојао се даљег прогонства.³⁾ Побуна зетске властеле отворила му је врата очева града Сврчина. После два месеца његов отац умре као полуслепи сужањ у Звечану. Тамна породична трагедија рашчистила је пут сјајном полету нове владавине.

Већина извора обећују Душана да је по његовој наредби био Дечански угушен. Ово говори и Грегора, и копорински летопис, и Цамблак, и Михаило⁴⁾ из Острвице, и народна традиција.

Ипак у једном чланку покушавао је Ст. Новаковић да опере љагу са највећег српског владара⁵⁾ Грегора изгледа му

¹⁾ Повеља ман. Коришком, објављена од нас у Одобр. Споменницама, стр. 125—127 (регест Новаковића, Зак. Спом. 412) уп. Р. Грујић, Одкопавање Светог Арханђела, Гласник Скопског Научног Друштва III (1928), 243.

²⁾ Можемо скренути пажњу и на то што се у аренги јавља цитат из Соломонових Прича: „Мноју царије царствујуг“, типичан за Душанове повеље, уп. наше Законодавство Стефана Душана, стр. 69.

³⁾ „Заточень бихь родителемь моимь Урошемь въ Зетьску страну“, жали се Душан у својим повељама в. Прилози за књижевност, VII (1927), стр. 109—111.

⁴⁾ Тачније било би рећи Константи син Михаила Константиновића, уп. Јиречек, IV, 164 и 199.

⁵⁾ Ст. Новаковић, Народне традиције и критичка историја, Отаџбина V (1880), 372—404.

пристрастан, доцнија сведочанства — непоуздана и заснована на народној машти. Највећу веру поклања Ст. Новаковић ученику Данилову, једном савременом извору који не говори ништа о насилној смрти Дечанског. Како изгледа Ст. Новаковићу, доцнија је народна традиција измислила драматичну причу о оцеубиству о кајању Душанову и о прослављењу Дечанског као свеца још за Душанова живота.¹⁾

Ст. Новаковић имао је пред собом леп пример. Заиста је бистра критика Ил. Руварца и Љ. Ковачевића уништила причу о Вукашину - цареубици, засновану на старој народној традицији, уништила ову причу без сваког трага, и узалудна беше очајна одбрана народне традиције од П. Срећковића.²⁾

Није ли исто било и са Душаном? Није ли народна традиција која већ после Маричке катастрофе нагиње „мишљењу, да је Душан свему потоњему злу крив“, није ли она напрасно обедила Душана саучешћем у најстрашнијем кривичном делу на свету?

Држимо ипак, да покушај Новаковићев није успео и да анализа извора показује у овом случају истинитост традиције.

О томе да је Стефан Дечански погинуо насилном смрћу, да је био угушен у тамници у Звечану, говоре доста сложено сви најстарији и доцнији извори: и архиепископ барски Г. Адам који је писао г. 1332, и византинац Нић. Грегора, увек добро обавештен, и дубровачки нотар Јован из Равене (око г. 1384) и српски летописи почевши од Копорињског (посталог још крајем XIV в.) и Студеничког (из сред. XV в.). О томе пише и Григорије Цамблак (поч. XV в.) и Михаило из Острвице.³⁾ Једини стари извор, који вели да је Дечански умро у тамници „промислом Божијим“, то је настављач Данилов. Ипак ово сведочанство не може да буде од озбиљног значаја. Зва-

¹⁾ Најновији историчар Душанов, др. Влад. Николић врло опрезно говори о смрти Дечанског: вероватно да је била неприродна, али „сам се Душан не би могао окривити као непосредни наређивач и саучесник“. Дечанског је српска црква уврстила у своје светитеље. „Не зна се кад је то учињено и зашто“. Историја цара Стевана Душана. Београд 1927. стр. 56.

²⁾ И. Руварац, Хронолошка питања, Годишњица III. (1879), стр. 214—226; Љ. Ковачевић, Краљ Вукашин није убио цара Уроша. Годишњ. III, стр. 404—416; П. Срећковић, Краљ Вукашин убио цара Уроша. Б. 1881.

³⁾ упор. Јиречек, Историја Срба I, 270.

нични биограф и славопојац Душанов, наравно морао је да прећути ову страшну трагедију, тим више што је писао одмах после тих догађаја још првих година Душанова краљевања.¹⁾ Можемо навести паралелу из руске историје. Кад је 11 марта 1801 цар Павле I био угушен у дворској завери, званично било је објављено да је он умро од капи, и не само за живота Павлова сина Александра, него и сто година после тог догађаја (до г. 1905) није ни један руски историчар смео да каже истину о томе догађају (док су за границом о томе врло подробно писали). Са доста уверености можемо тврдити да је и Дечански пао као жртва дворске завере, јер о томе говоре сви страни и домаћи извори, осим званичног.

IV.

Много је теже решити питање, да ли је Душан крив у том погледу. Гиљом Адам и српски летописи непосредно га окривљују; ипак Грегора, који иначе нема симпатија према Душану, доста јасно и убедљиво говори о томе да су властела затворили и угушили старог краља против воље Душанове.²⁾

Можемо примити ово објашњење. И Александар I пристао је само на дворски преврат; завереници су му дали реч, да ће његов отац остати у животу, ипак су га угушили. Нешто слично могло се десити и 24 новембра 1331.

Ипак непријатељи младог краља, и доцнија традиција тежко су веровали да би се злочин десио без учешћа младог краља, оног cui prodest maleficium.

У сваком случају, ако Душан и није био крив за смрт свог оца, морао је да се осећа као саучесник, као узрок овог

¹⁾ Настављач Данилов, иначе непознат, описује само прве године Душанова краљевања од г. 1331 до 1335, и нигде не спомиње да ће краљ Стефан постати цар. Очеvidно је умро око г. 1335. Ст. Новаковић примети да „Данилов ученик баца сву кривицу на Дечанског“, док сви остали криве Душана [Отаџбина V, 372]. Ово је, по нашем мишљењу, знак да је Данилов ученик писао неискрено, да се удвори своме новом краљу.

²⁾ *ac mox in carcerem coniciunt, invitо fortassis et graviter ferente filio; sed tamen tacente et furori populi adversari non audente. Verebatur enim, ne in se ipsum nec opinantem gravius aliquo consuleretur. Post paucos dies patrem quidem in vinculis suffocant...* *κάκειθεν ἐς εἰρκτὴν ἀπὴνβγκαν, ἀκοντος μὲν ἰσως καὶ ἀσχαλλοντος τοῦ υἱέως σω- κᾶντος δ' οὐδὲν ὁμως καὶ ἀντιλεγειν ὁ δυναμένου τῆ τοῦ πλήθους ὀρητῆ... ὁ πολλοὶ παρήλθον ἡμέραι κάκεινον μὲν ἐν δεσμοῖς ἀπέκνισαν...* Greg. I, 457.

страшног злочина. Мисао да га сваки осуђује као оцеубицу, морала је да га тишти много година, као и Александра I, који је кроз цео свој живот осећао тежак терет овог невољног греха.¹⁾

О томе врло лепо говори Михаило Константиновић: „Стефан постао је краљ српски и цар бугарски; али је опет владао с великом тугом, јер је добро знао, какво је дело учинио. Зато је послао к патријарху и к митрополиту, па и к монасима у Св. Гору и молио их је Бога ради, и добио је одговор: „Не можемо ти никакав савет дати, нити да градиш задужбине манастире, нити да даш служити литургије, него једино да се обратиш к Господу Богу“. Кад је цар те речи чуо — одмах је отишао к манастиру Дечанима и кад је стигао, на голим коленима отишао до манастира, непрестано плачући и молећи: „опрости ми, мили отче“. Кад су велика господа видели ту његову велику жалост, узели су га отуд и нису му после више дали да иде онамо.“²⁾

Без сумње, у томе причању има и погрешака, има и елементарна фантазије. Али држимо да је основ његов веродостојан. Млади краљ Стефан IV осећао је искрено и дубоко кајање — ово можемо потврдити анализом његових повеља.

У првим својим повељама Душан доста често говори о својем греху и о греховности својој. Мислимо да ово нису само баналне фразе. Ретко који српски владар толико се зауставља на својим греховима, колико млади краљ Душан.³⁾ Његово богаство изгледа му као неправедно. Грешан и недостојан роб каје се пред Господом, тражи заштиту Богородице, чита посланице апостола Павла, искрено боји се Страшног Суда: „Владичице дјво Богородице, помози ми вь дньъ испытаниа моего легда прѣстолы поставеть се и книги разьгнутъ се и тамнаа обли-

¹⁾ У Душановом Законику г. 1349 прописана је у чл. 96 за оцеубиство најстрашнија казна (спаљивањем), преузета из Прохирона XXXIX, 35.

²⁾ Гласник XVII, стр. 73—74.

³⁾ Обично кад владари бацају анатему на оног који учини нешто против онога што је у повељи наређено, спомињу: „и ако сам грешан.“ *Mikl. Mon. Serb.* 10, 15, 71, 75, 77. Гласник 32, 166; Од. Спом. 14, 23, 26, 99. Понекад у интитулацији вели се: „азь грѣшни (и недостоини)“ Од. Спом. 25, 67, 82, 100, 105, 110. *Mikl. Mon.* 65, 67, 69: Краљ Милутин пред крај живота говори више о својим греховима, онда кад је ослепио свог сина и осећао извесну грижу савести: 1313 Ртачка, 1316 Бањска, 1321 Грачаничка. *Mikl.* 67, 71; Гласн. 32, 164; Од. Спом. 89, 100.

чають се,¹⁾ цитира речи Соломонове о сујетности света. Овакви изрази налазе се у многим повељама из првих десет година Душанова краљевања: Хиландарском пиргу,²⁾ Хиландару³⁾ Хтетовском манастиру,⁴⁾ Хиландару г. 1340 у спомен брата свог Драгушина,⁵⁾ Св. Николи Мрачком год. 1345.⁶⁾

Мисли о смрти, о дану Страшног Суда кад ће се обличити његов скривен, тамни грех — напуњују душу младог краља језом и страхом.

Овакви изрази налазе се ипак само у повељама из првих десет-једанаест година краљевања. У повељама из год. 1343—1355, кад краљ Душан почиње да мисли и на грчке земље, и затим у свим царским повељама (од јануара год. 1346 и до децембра 1355), нема нигде више сличних израза. „Честник грчким странам“ а затим и први цар Срба и Грка, Душан у гордом и поносном расположењу воли сад да говори о нарочитој благодети Божјој, која га подржава у свим његовим радовима. Као да је неки душевни прелом наступио око г. 1342.

V.

Ова промена у стилизацији повеља налази се вероватно у вези са политичким успесима Душановим, са његовим плановима о освајању грчких земаља од момента савеза са Кантаку-

1) О Страшном Суду спомиње понекад и Стефан Дечански, али са мање дубине осећаја (повеле 1327 и 1330 г. Микl. 86, 99—91 и 114).

2) ...ихъ же корене света азъ грѣшны отрасль иесмь... поразумѣвъ суету мира сего тлѣннаго по словесе прѣмудраго Соломона: „суета суетѣ“... ако и грѣшньнъ иесмь. Микl. 121—123 (год. 1331—1336).

3) ...къ тебѣ припадаю вѣдушому вса моја прѣгрѣшениа явленнаа и неавленнаа, грѣбую твоје помощи великије... азъ же грѣшнѣи рабъ Стефанъ краљь разсмотрѣвъ пишемаиа апостоломъ Павломъ... С пом. III, 27 (год. 1334—1337).

4) ...азъ же грѣшны рабъ твои, Богородице, не достойны нареши се... И отъ Мамоны неправеднаго богатства грѣхми наю обещаховѣ се... И паки въ умѣ въсприехова страшньни и несповѣдимыи часъ сьмрътньни... С пом. III, 28 (год. 1337—1342).

5) ...азъ рабъ твои... прошу и припадаю къ скорои ти милости и къ пучинѣ благности твоиен, иако чловѣколюбие бити въ помощь твоје длъготрѣпѣние, въ дньнъ испытаниа оногo страшнаго часа милосрьднама очима възри на смѣреную мою душу... и проразумѣхъ горьки и притраныи часъ сьмрътньни, како прѣдстати тебѣ Владыцѣ моему. (февр. 1340) О да бр. С пом. 123—124.

6) Краљ моли се Св. Николи „свѣдушому вѣсаа моја прѣгрѣшениа явленнаа и неавленнаа“ као „грѣшньнъ и недостойны Стефанъ.“ Микl. 115 (год. 1342).

зеном (у јулу 1342). Али хтели бисмо да обратима пажњу и на полулегендарне податке, које можемо довести у везу са овом душевном променом.

Сетимо се како Григорије Цамблук изрично вели да су мошти Стефана Дечанског почеле да врше чудеса и биле прослављене 7 година после његове смрти од архијерејског сабора¹⁾.

А Михаило Константиновић каже да је Дечански „после 9 година дигнут и проглашен за светог који је после многа чудеса чинио и чини још и до данашњег дана.“²⁾

Подударање је врло велико. Испало би да је некад око год. 1339 или 1341 краљ Стефан Урош Дечански био проглашен за светог. Ипак пок. Ст. Новаковић у наведеном чланку није хтео да прими ни ове податке: њему је изгледало да је Григорије Цамблук измислио цео податак о прослављању моштију Дечанског и о чудесима за време Душаново³⁾. Врло је интересно ипак да је у повељи 29 октобра год. 1343, коју данас објављујемо, краљ Душан говори о „новој благодети која се зби на оцу мојем светом краљу Урошу.“ Ову реченицу можемо разумети као алузију на ново прослављање Дечанског као свеца и на чудеса која се врше на његовом гробу. Пре ове године, кадгод Душан говори о своме оцу, он му не даје епитет „светог“. У овој повељи год. 1343 и у неким доцнијим споменицима спомње се већ „свети краљ Урош“ Дечански,⁴⁾

¹⁾ Живот Дечанског у Гласнику XI, стр. 80. А. И. Јацимирски мисли да је Цамблук ово дело писао у Дечанима год. 1407 или 1408. А. Јацимирскиј, Григориј Цамблукъ, стр. 144.

²⁾ Гласник XVIII, стр. 74.

³⁾ Отаџбина V, стр. 219. Ипак, ако пажљиво прочитамо Цамблук-ово дело, видећемо да је он добро обавештен и да податци о чудесима Дечанског нижу се хронолошким редом: најпре говори се о томе како се после 7 година краљ Дечански јави епископу, затим о архијерејском сабору и о отварању гробнице, затим о чудесима: о исцелењу слепца и других болесника. Напокон о неправедном Ивоју, челнику Душанове царице Јелене [вероватно после смрти Душанове] и о неком обесном властелину Јунцу за време међусобног рата [за време ратовања кнеза Војислава или доцније?]. Ово је логички ред чињеница, које Цамблук описује и напомиње „како до скоро живи били људи који познаваше оне на којим се та чудеса збила.“ Не бих веровао да је Цамблук све ове чињенице и имена измислио, кад је год. 1407-8 своје дело писао, ун. Гласник XI, стр. 80—88.

⁴⁾ Краљ Дечански спомиње се као свети у натпису год. 1348 у Дечанској цркви [Љ. Стојановић, Записи I, 92], у натпису г. 1350 [ib. I, 96] и у запису из г. 1355 [ib. I, 110], у Душановим повељама 8 марта 1350 [„свети краљ Оурош Стефань“] и 25 марта 1355 [„свети и триблажени краљ кир-Стефань“] О. д. Спом. 150 и 155.

Наша повеља пружа доста јак доказ да је причање Цам-блаково и Михаилово веродостојно, да је између год. 1339 и 1343 вероватно извршено прослављање моштију Дечанског, да се он од овог доба сматра за свеца.

У вези с тим догађајем могли бисмо поставити и зидање Душанове задужбине. Исти Михаило Константиновић прича како Душан, потиштен грижом савести, није зидао задужбину док се његов отац није прославио. И заиста, сад знамо да је први камен Душанове задужбине Св. Аранђела око Призрена био постављен тек око 19 маја 1343, у дванајестој години Душанова краљевања.¹⁾

Можемо предпоставити да заиста, док се млади краљ Душан мучио мукама савести, није се он осећао достојан да зида задужбину. Кад се зби неко чудо над моштима његова оца, осети као да га је Бог опростио.

„Видевши нову благодет на оцу своме светом краљу“ почео је Душан да мисли на задужбину, почео је рад над веле-лепним манастиром око Призрена.²⁾ Осећа да је опростен, покајничке мисли не јављају се више у његовим повељама; напротив, од године 1343 почиње Душан да мисли о царској титули³⁾ и после три године јавља се као поносни освајач и законодавац, као од Бога постављени „први цар и самодржац Срба и Грка“.

¹⁾ Душанова повеља 19 маја г. 1243, А. Соловјев, Од. Спом. 126 [рег. Новаковић, Зак. Сп. 412] упор. запис на Хиландарском тетраеванђелију о основању задужбине „на помоћ и на спасение да му јесть доуши и тѣло његовоу“ вероватно из исте год. 1343 [Љ. Стојановић, Записи I, бр. 89, са датумом 1347].

²⁾ Први податак о томе да краљ Душан мисли после озбиљне болести на зидање задужбине у Јерусалиму, сачуван је из г. 1340. *Item cum infirmitate fuerimus valida occupati, ita quod medici totaliter de nostra convalescentia desperabant, votum vovimus quod Jerosolimis ad honorem Salvatoris solemnpnem ecclesiam et monasterium construi faciemus, si nos ab huiusmodi infirmitatis voragine liberaret*, пише Душан Млечнићима и моли да му даду две галије за његову властелу коју ће послати у Јерусалим са великом свотом новца. Млечнић у одговору 8 јуна 1340 нису ни споменули ову тачку, и од тог пројекта није било ништа. Ljubić, *Listine II*, 76—77.

³⁾ Од год. 1343 почиње Душан да својој титули „краљ свих Српских и Поморских земаља“ додајв „и чьстникъ Грьчскимъ странамъ“, а његови печати на повељама из г. 1343—1545 носе већ царску титулу. Уп. наш чланак Печати на Душановим повељама, у Гласнику Скопског Научног Друштва, II [1926], стр. 37.

Руског цара Александра I мучила је савест до последњих дана његова живота (отуд легенда о томе да се он закалуђерио као старац Федор Кузмић). Из анализе Душанових повеља можемо претпоставити да је он од год. 1343 (или раније) донекле заборавио на своју немирну савест. Држимо да имамо неко право кад (проучивши повеље 19 маја и 25 октобра 1343) стављамо тај душевни преокрет у везу не само са политичким догађајима, него и са прослављењем моштију Стефана Дечанског. По нашем мишљењу, оно је заиста било извршено између год. 1339 и 1343.¹⁾ Податци, сачувани код Цамблака и Михаила Константиновића, нису у свему плод фантазије писаца и могу да нађу ослоња на анализи повеља и летописа²⁾

У прилогу доносимо текст Душанове повеље 25 октобра 1343 по нашем препису из Свете Горе.

Понеже³⁾ ангелскоје слово проведе всу вьселеную, благоверна же и чистоти плъна суши вьселенаа, цари теже и прости, съ всакою смерѣною мудростию раби суть истинаго Бога нашего владики И(су)са Хр(ис)та, вь нихъ же и прѣжде насъ бившаго (sic)⁴⁾ господа вь богодарованемъ отьчъствѣ нашемъ Србьские земли, свети мои родители и прародители, и доми Господа Бога В'седръжителѣ и прѣчистие его Матерѣ и всехъ светихъ его вь области своєї съблюдоше и обновише добрѣ

¹⁾ Григорије Цамблук вели да је тело Дечанског лежало у земљи 7 година. Било је вероватно сахрањено у Дечанима почетком децембра год. 1331; ако се први глас о чудесима јавио у децембру г. 1338, архијерејски сарор састао би се у првим месецима год. 1339. Ово је *terminus post quem*. Ипак тешко је веровати да би број „седам година“ био сасвим тачан. Михаило наводи „девет година“.

²⁾ Споменули смо како је Ст. Новаковић доказивао да су сви податци српских летописа о смрти Дечанског плод народне фантазије XV века. Ипак у најновијој анализи летописа г. Љ. Стојановић је убедљиво доказао да је Копорински летопис постао за време кнеза Лазара, да је његов писац био и савременик цара Урошев. Међутим Копорински летопис већ говори о томе како је Урош III сазидао Дечански манастир „вь немже и светые его мощи лежеть. Постиге кончину от сына своего смъртью мученичскою вь лѣто 6840 и съ мученикы равночъстие получи“. Пећки летопис који је писан од савременика кнез Лазарева одмах после г. 1391, има исти текст, само проширен драматичким додатком о предсмртним речима Дечанског: „Слиши небо, и внуши, земљо“. Љ. Стојановић, Стари Српски родослови и летописи, Ср. Карл, 1927, стр. XXXV. и XXXVII.

³⁾ погрешка преписивача, треба понеже

⁴⁾ погрешка, треба бившаа

и другие из основаниа изсьздаше,¹⁾ от них же и заповедано бисть положити се телесемь ихъ въ нихъ на въспоминание светимъ ихъ духовъ²⁾ такоже и бисть. И събисть се слово реченое пророкомъ Давидомъ глаголюще: „волю боющихъ се его створить Господь и молитву ихъ услышитъ“. Светие же мощи ихъ истачають исцелѣниа и многи различниге недуги исцѣлають, и въ бранехъ на иноплеменики победу гавлають отъчъству своему, и смъртныхъ³⁾ блажима е(сть) јако сань царскіи, јаже и видеста очи наши јаже дарова Богъ любещимъ его. Изволениемъ же Бога Отца и поспешениемъ Сина и наставлениемъ Светаго Духа и молитвами Владичице наше Богородице и светихъ моихъ родитель и прародитель сподобленъ бихъ настояникъ и наследникъ имъ бити, въ богодарованемъ отъчствѣ нашемъ, краль Стефанъ трети и синь мой Урошь⁴⁾ четвърти, въ Христа Бога верни и самодръжавни господинъ всехъ Сръбскихъ земль и Поморскихъ и Гръчкихъ, прѣпраунукъ светого Симеона Немане и пръвовенчанаго кралга Стефана нареченаго въ ангелскомъ образѣ Симона монаха монаха⁵⁾ и синь светаго кралга Уроша третиега. Мнѣ же въразумлаюшу се техъ житиемъ и тѣщешу се заповеди ихъ съблюдати ми непрѣложно и непоколѣбимо, да јако же въ врѣменемъ семъ и земльнемъ царстви неразлучимъ бихъ отъ нихъ, такоже и въ вечнемъ и небеснемъ царстви доброго наследиа ихъ да не лиши се бихъ, въ несказаное съчетаніе и украшение сьдръжима и неподжима въ векии вѣсилнимъ его мановениемъ, отъ него же кипеть вса сѣкровища благности и прѣмудрости и бесмърцтво, (sic) слава же и животъ всемъ земльнимъ, рече бо пророкомъ: „Многю царие царствуютъ и кнези землею обладають.“ Сего ради отъ начела богомисльни и богомудрии вси разумеюще съ страхомъ Владика и богодатела своего толика и такова велиа и многа даровавша имъ отъ неистоощимихъ скровищъ коихъ⁶⁾ не точию царствовати земльними всеми, нъ и небесними вещми, сииречь въ вѣки прѣбывающаа потѣщаше се всакимъ подвигомъ и всесръдчною любовию тому послу-

1) погрешка, треба изсьздаше

2) исто, треба духовомъ

3) не треба ли: смърть ихъ?

4) није ли преписивач уметнуо речи: трети и синь мой Урошь?

5) непажња преписивача.

6) погрешно место: своихъ

жити всеми нрави и всачьскими добродетelmi угодити, по глаголющему пророку: „Принесете Господеви славу и чьсть, принесете Господеви славу имени его, въземе жрѣти¹⁾ и вьходите во двори его.“ Кому сему глаголѣ, о боготче цару и пророче Давидѣ страшному рече и отемлющему духи кнеземь страшнейшему паче царѣ земльнихь, приємлющу благому чловѣколюбцу и просещуму от насъ доброге и богалюбимого изволениге, такоже Авелово приношениге и Аврамлю жрѣтву и вьдовицѣ онѣ дѣвѣ цети. По тому же образу и добродѣтели и христиански царие господствующеіе, ови христорлюбиви и благочьстиви гавише се, ови же милостиви и кротци и всакои правде испльнени, ини же паки всеми добротами, създаниемь глаголю црѣкьзнимь и всакимь приложениемь и украшениемь на славу и чьсть своему Владицѣ принесоше. Техь убо благодетию Христовою, и светих²⁾ прародителѣ и родителѣ кралевства ми, от прьваго господина и самодрьжца вьсехь Срьбьскихь земль и Поморскихь светаго Симеона и по ниємь благочьстно и самодрьжавно кралевавшихь по реду, кьждо ихь вь свое врѣмѣ многочьстноо и многообразно зданиа црѣкьвна великолѣпно създаваше и украсивше всакимь приношениемь добримь, другь друга ревнующе божьствною любовию Владицѣ своему на славословие и всему христорлюбивому испльнению уставивше и утврдише, себе же на спасение и вечную паметь. И видевь новую благодеть на родители моємь светимь Уроши крали, и сего ради всемь горениемь душе и желаниемь срьдьца тьщу се от плотьскихь кь духовнимь и од земльнихь кь небеснимь, испльниена и увакониенаа светими моими прародители и родители светимь и божьствнимь црквамь прилагаю и потврждамь.

И³⁾ приложи кра(левств)во ми цркви светимь апо(сто)ломь Петру и Павлу у Лиму село у Црньчи Велиге полѣ, и (с) заселкома в Бръзавомь и Заградомь, и с людьми и с мегтами и съ всеми правинами села того и съ млини.

И сиє златопечат'но слово записа крал(евств)во ми вь Дьбрѣщи вь Прилѣпскои странѣ, лѣто же тогда бѣ свмк. м(есе)ца октебра кѣ днь.

И все тои да прѣбиваеть дрьжимо и обладаемо нама-

1) погрешно место: принесете... възмете жрѣтви

2) погрешка, треба: свети прародители

3) одавде штампано у Зак. Спом. 598.

стиру сему непоколебљемо и неотемлемо, донде же имете царство вечное, пришьдъ разорить и упразднить vsаку власть земљну и дрѣжаву.

Кто ли дрѣзнѣ прѣжде того врѣменѣ, не ими страха Божиа прѣдъ собомъ, отнети и отръгнути и мало чѣто от приложенихъ мною Стефаномъ кралемъ сему всебожѣственному монастыру,¹⁾ горѣ тому чло(вѣ)ку, иако гнѣвъ и ярость и огонь негасуци и vsака мука, кон'ца неимуци, щедицѣ таковому од страшнаго и нелицемернаго судишѣ и мѣстителна Хр(ис)та причтенъ съ распѣвѣшими Христа и рекши: кръ...²⁾

(Крај повеље недостаје³⁾).

¹⁾ Довде штампано у Зак. Спом. 599.

²⁾ Тревало би рекѣшими: кръвь него на насъ итд.

³⁾ Док аренга, нарација и диспозиција сасвим одговарају стилу Душанова доба, цела санкција (која у осталом није на своме месту) изгледа као доцнија прерада преписивача, јер има израза, непознатих аутентичним Душановим повељама. Уп. Ст. Станојевић, Студије, Глас 100, стр. 31—45, и Глас 132, стр. 47.